

УДК 65.016.7

Карпюк Ф.В.

Ужгородський національний університет, 88000

e-mail: viola.vv@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглядається сутність поняття екотуризму, висвітлюються його основні принципи. Автор аналізує сучасний стан, визначає перспективи для його розвитку та значення для туристичної галузі краю.

Ключові слова: екологічний туризм (екотуризм), сільський туризм, adventure travel, економічна ефективність, рекреаційним потенціалом, природні ресурси, природно-заповідний фонд, туристичні маршрути, пішохідний туризм, водний туризм, велотуризм, культурно-історична спадщина, екокультура.

Постановка проблеми. Екотуризм (екологічний туризм) – це порівняно новий вид туризму, що досить стрімко розвивається і набуває популярності у багатьох країнах світу. За прогнозами Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО) екологічний туризм входить в п'ятірку основних стратегічних напрямків розвитку туризму, як активного відпочинку до 2020 р.

Термін «екологічний туризм» в Європі з'явився ще в середині минулого століття. За чверть століття фахівці так і не прийшли до єдиної думки що таке екологічний туризм, називаючи одне і те ж явище то екотуризмом, то природним, то зеленим, то м'яким і т.д., і навіть відносячи його до одного з його проявів adventure travel [1]. За визначенням вітчизняних теоретиків, екологічний туризм – це різновид туризму, спрямований на еколого-просвітницьку рекреаційну діяльність, протягом якої мандрівник вивчає навколишнє середовище, де природа є головною цінністю. [2].

Виклад основного матеріалу. На перше місце екотуризм ставить охорону природи і культури та екологічне просвітництво як туристів так і місцевих жителів. Такі явища як глобалізація та стрімке зростання економіки роблять руйнівний вплив не тільки на дику природу, але й культуру місцевого населення. Тому охорони потребують не тільки тварини і рослини, а й унікальна

культура і звичаї місцевого населення. Тому важливе місце в ідеології екотуризму займає екологічна освіта і створення економічної зацікавленості у збереженні навколишнього середовища в незайманому вигляді. Туроператори, що надають екологічні тури, в першу чергу зацікавлені у збереженні унікальності природи та культури регіону, і якщо такий же інтерес буде виявлятися у місцевих жителів і туристів, екотуризм досягає своїх цілей. Важливе значення має розуміння наступних принципів екотуризму:

- Екологічна освіта туристів і місцевих жителів;
- Сприяння в охороні природи та місцевого соціокультурного середовища;
- Знайомство з живою природою, з місцевими звичаями і культурою;
- Зведення до мінімуму негативних впливів екологічного і соціально-культурного характеру на природу та культуру відвідуваних місць;
- Зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного і соціально-культурного характеру, підтримання екологічної стійкості середовища;
- Участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створює для них економічні стимули до охорони природи;
- Економічна ефективність та внесок у стійкий розвиток відвідуваних регіонів.

Туристи повинні відпочивати так, щоб не відчувався їхній вплив на ті екосистеми, в яких вони перебувають, або хоча б, принаймні, не погіршувати екологічний стан конкретного природного середовища. Екотуризм максимально позитивно впливає на здоров'я і самопочуття відпочиваючих, сприяє збереженню цілісності природного середовища, надходженню до місцевих бюджетів, є важливим чинником екологічного виховання та ефективним засобом попередження екологічних лих від антропогенного навантаження, що є дуже актуальним для України. Найбільшою популярністю екотуризм користується в молодій і активній частини населення, які прагнуть побачити нові цікаві місця і при цьому не потратити багато грошей. Хоча останнім часом до їх числа приєднуються і люди старшого віку, що бажають відновити свої сили природним шляхом.

На Закарпатті екологічний напрям туризму почав розвиватися порівняно недавно і прогресує зараз з кожним роком. Розглянемо передумови для його розвитку на Закарпатті:

- область має значні туристично-рекреаційні ресурси (кліматичні, ландшафтні, водні, мінералогічні, флора, фауна, національно-етнографічні, культурно-історичні). Карпатські ліси займають 56,8% території Закарпатської області. Значна частина Закарпаття (13,9%) – це територія природно-заповідного фонду, об'єкти якого є базовими для організації екотуризму. Станом на 01.01.2013 р. в області взято на облік 459 об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 177,5 тис.га, з них загальнодержавного значення – 34 об'єкти, загальною площею 155,5 тис.га, місцевого значення – 425 об'єктів, загальною площею 22,0 тис.га. [4]. Найбільші серед них: Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк та національний природний парк "Синевир, які є центрами розвитку й популяризації екотуризму на території Закарпаття. Природний потенціал рекреації органічно доповнюється багатим арсеналом пам'яток історії, культури,

архітектури, що є дуже привабливим для туристів.

- порівняно розвинена туристична інфраструктура (мережа санаторно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів області нараховує 384 об'єкти. Оздоровчі заклади області нараховують 32 об'єкти, рекреаційні заклади - 107 об'єктів, туристичні заклади - 245 об'єктів).

- вдале поєднання на території області кліматичних, ландшафтних, бальнеологічних факторів підсилює ефективність від їх використання та забезпечує лікування, відпочинок, пізнання природи і культурно-історичних явищ вцілому .

- використання міжнародного досвіду сприятиме вирішенню цілого ряду важливих для області питань у сфері туризму.

З метою ознайомлення туристів із природними екосистемами, геологічними та геоморфологічними пам'ятками, на заповідних територіях прокладена мережа екотуристичних маршрутів, які мають вихід на сільські садиби і тісно пов'язані з сільським зеленим туризмом. Екотуристичні маршрути є багатофункціональними і створюються вздовж природних зелених коридорів, долин рік, історичних шляхів та старих залізниць. Вони координуються місцевими громадами та спілками і є основою для розвитку місцевих ініціатив соціального характеру та проектів, пов'язаних із збереженням природних ландшафтів, культурної спадщини, сприяють розвитку екотуризму вцілому та вносять свій вклад у місцеву економіку [5].

Територією Карпатського біосферного заповідника прокладено веломаршрути: „Говерляньський”, „Косівська Поляна”, „Полонина Думин”, „По Свидовцю”, а також 18 пішохідних маршрутів. Крім того, промарковано та прознаковано туристичний маршрут с.Чорна Тиса – витоки р.Чорна Тиса. Проведена реконструкція місця витоку р.Чорна Тиса, місця найбільшої туристичної популярності та облаштовані місця для відпочинку [6].

Територією Ужанського національного природного парку проходить веломаршрут „Зелений ровер” та сім пішохідних маршрутів [7]. Крім того, в останні роки було проведено облаштування частини Міжнародного туристичного маршруту „Карпатський Євро регіон” на відділку смт Великий Березний – Явірник- с.Кострино, урочище Чорні млаки – с.Стужиця. Розроблено туристичний маршрут „Від тисячолітніх дубів до букових пралісів”, який проходить територією Новостужицького відділення, проведено ремонт на екотуристичних маршрутах загальною довжиною 66 км, а саме: турготель „Дубовий гай” – гора Голяня – с.Кострино; с.Вишка – гора Красія – с.Вишка; с.Жорнава – гора Голяня – с.Кострино; с.Стужиця – гора Кременець – с.Стужиця; с.Лубня – гора Менчул – гора Черемха – с.Лубня; Ужоцький перевал – витік річки Уж; Ужоцький перевал – Щербин. З метою забезпечення формування екологічної свідомості населення Ужанським НПП розроблена екологічна стежка „Праліси Стужиці” на екотуристичному маршруті с. Стужиця – г. Кременець – с. Стужиця та здійснено поновлення інформаційних матеріалів про букові праліси в Ново-Стужицькому природничому науково-дослідному відділенні. На території Ужанського НПП облаштовано 7 рекреаційних зон, збудовано 5 альтанок та 3 навіси, проведено реконструкцію лісового будинку під вершиною гори Кременець, який знаходиться на екологічній стежці „Праліси Стужиці”.

На території Національного природного парку „Синевир” наявні 6 екотуристичних маршрутів, проводиться розбудова туристичної інфраструктури на території населених пунктів с.Синевир, с.Синевирська Поляна [8].

В останні роки проходить реалізація проекту „Карпатський туристичний шлях”, який складається з двох туристичних продуктів, що мають транскордонний характер та охоплюють сім районів Закарпатської області. Основна мета проекту – покращення рівня розвитку транскордонного туризму в Карпатському

регіоні і тим самим сприяння соціально-економічному відновленню та розвитку прикордонних областей України та Словаччини. У рамках його розроблення пріоритетною було визначено програму „піший/VELO шлях”, маршрут якого проходить від Ужгородського через Перечинський та Великоберезнянський райони хребтами гір і до Воловецького, Міжгірського районів області. Загальна довжина маршруту, який пролягає територіями Ужанського національного природного парку та національного природного парку „Синевир”, становить понад 200 км, вздовж якого визначено 22 ключові пункти. У рамках проекту передбачено маркування та облаштування туристичного маршруту.

Створення різноманітних екотуристичних маршрутів дозволить збільшити потік туристів, принесе користь насамперед місцевим органам влади, державним агентствам, підприємцям у сфері туризму, туристичним інформаційним центрам, туристам і насамперед резидентам цільових регіонів, сприятиме формуванню у туристів позитивного іміджу регіону, сприятиме надходженню до місцевих бюджетів за рахунок отримання додаткових прибутків від проведення екологічних екскурсій, відвідання об’єктів природного та історико-культурного значення.

Важливе значення для розвитку екотуризму в області має забезпечення туристів необхідною інформацією. Важливе значення у цьому відношенні має створення туристично-інформаційних центрів, екологічних та освітніх центрів. На територіях природно-заповідного фонду області створено та функціонують туристично-інформаційні центри, ряд еколого-освітніх центрів, інформаційних майданчиків, встановлено інформаційні щити, та ін.

Зокрема, в Карпатському біосферному заповіднику діють еколого-освітні центри: „Центр Європи” у с.Ділове Рахівського району та „Високогір’я Карпат” у підніжжі гори Говерла. Також, Карпатським біосферним заповідником

створено інформаційно-туристичний центр „Букові праліси – об’єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО” в с. Мала Уголька, що здійснює популяризацію туристично-рекреаційної інфраструктури району. Для відвідувачів Карпатського біосферного заповідника на Центральній садибі у м. Рахів створено інформаційний центр, який включає експозицію про природу КБЗ, лекційно-демонстраційний зал, бібліотеку, екологічну стежку. Зараз тут створюється Музей екології гір та історії природокористування Українських Карпат на площі понад 1000 кв.м, який включатиме 2 тематичних розділи. Перший представляє історію, геологію, геоморфологію Карпатської гірської системи, типові карпатські ландшафти та їх компоненти. Другий розділ присвячений історії та проблемам природокористування в Українських Карпатах - від початку заселення до наших днів. На території Карпатського біосферного заповідника у долині р.Чорна Тиса, на перехресті популярних екотуристичних маршрутів відкрито еко-освітній центр, який складається з експозиційної частини та відеозалу на 25 місць. Будівництво інформаційного центру ведеться і у знаменитій “Долині нарцисів”, де щороку бувають тисячі відвідувачів. Створення інформаційних центрів та екологічних науково-пізнавальних стежок передбачено також у інших заповідних масивах.

На території Національного природного парку „Синевир” постійно проводиться облаштування інформаційних стендів. На Синевирському перевалі встановлено туристичну карту-панораму, де вказані зони відпочинку та необхідна інформація про національний парк, також на території парку знаходиться єдиний у Європі Музей лісу і сплаву, споруджений на Чорній Ріці за проектом австрійського інженера Клаузе у середині XIX століття у с. Колочава діє музей чеського письменника І. Ольбрахта. Також тут діє візит-центр, який, зокрема, виконує й роль інформаційного центру. Щоденну роботу візит-центру забезпечують штатні працівники НПП „Синевир”, які працюють у відділі екологічної освіти, мають вищу

освіту і досвід роботи. Розпочато будівництво нового візит-центру поблизу реабілітаційного центру бурих ведмедів. 19 вересня 2013 року у НПП „Синевир” відкрили військово-історичний музей „Лінія Арпада”. Відкриття музею передбачає збереження історичного об’єкту для патріотичного виховання молоді, залучення ще більшої кількості туристів у гірському районі.

У межах Ужанського національного природного парку функціонує туристично-інформаційний центр у с.Ужок Великоберезнянського району, на Ужоцькому перевалі облаштовано інформаційний майданчик. У поточному році планується відкриття туристично-інформаційного центру у с.Вишка Великоберезнянського району на території гірськолижного комплексу у підніжжі гори Красія.

Спільно з громадами сіл Кострино, Ставне та громадськими організаціями, шкільними закладами реалізовано проект „Чисте село – здорові люди”, спрямованого на підвищення відповідальності за санітарний стан місць масового відпочинку та території Ужанського національного парку. Щороку на базі Карпатського біосферного заповідника проводиться Всеукраїнський екологічний наметовий табір-експедиція „Ойкос”. У 2012 році він відсвяткував 20-річний ювілей, учасниками табору стали 22 юннати з Ужгорода, Вінниці, Дніпропетровська та Луганська. Влітку 2013 року організовано регіональний дитячий фестиваль-конкурс „Тиса – молодша сестра Дунаю”.

Висновки та пропозиції. На територіях природно-заповідного фонду області загальнодержавного значення створено та функціонують різноманітні об’єкти туристичної та рекреаційної інфраструктури. Це сприяє тому, що щорічно об’єкти природно-заповідного фонду Закарпаття відвідують сотні тисяч туристів.

Однак існує й ряд проблем. Розвитку екотуризму в Закарпатській області заважають деякі перешкоди, найсуттєвішими з яких є негативний імідж

України в цілому щодо проведення тут відпочинку, відсутність належної реклами; недостатньо розвинена туристична інфраструктура та часто відсутність конкурентоспроможного туристичного продукту; недостатньо розвинена мережа туристично-інформаційних центрів у місцях, прилеглих до природно-заповідних територій та інформації про екотуристичні маршрути загалом; транспортні труднощі, пов'язані з приїздом в Україну та пересуванням по її території, стан доріг (капітального ремонту і реконструкції під'їздів до вищезазначених природних парків протягом 2010-2012 років не проводилося у зв'язку з відсутністю коштів); візовий режим; недосконалість нормативно –

правової бази забезпечення рекреаційної діяльності.

Задля активного розвитку екотуризму на Закарпатті, сьогодні потрібен ефективний державний механізм, вдосконалення законодавства та створення сприятливих умов, формування іміджу та рекламно-маркетингової стратегії. Екотуризм становить одну з найперспективніших та найбільш динамічних форм туризму. Його значення підкреслюється зокрема екопросвітницьким та рекреаційним потенціалом. У процесі такої діяльності відбувається зростання культурного та екологічного рівня особистості, а також економічний, культурний та соціальний ріст регіону в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Hall, C.M. The Geography of Tourism and Recreation. Environment, place and space / C.Michael Hall and Stephen J Page.- London, New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2006. – p. 283-284.
2. Кляп, М.П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб./ М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334с.
3. Розпорядження Закарпатської облдержадміністрації “Про стратегію розвитку екологічного туризму та еколого-освітньої діяльності на території Закарпатської області” №83 від 28 лютого 2007.
4. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської облдержадміністрації. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Закарпатській області за 2012 рік. – [Електронний ресурс]: http://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=308
5. Зеленский В.В. Разнообразие Экологических маршрутов в зависимости

- от природных условий (на примере лесов Гомельской области // Таврійський Економічний Журнал – Сімферополь, 2012.-№5. – с.27-30.
6. Карпатський біосферний заповідник. Туристична привабливість Карпатського біосферного заповідника.– [Електронний ресурс]: http://cbr.nature.org.ua/ecotur_u.htm.
7. Ужанський національний природний парк. Загальна інформація.– [Електронний ресурс]: <http://www.unpp.com.ua/>.
8. Національний природний парк “Синевир”. Загальна інформація. – [Електронний ресурс]: <http://www.npp-synevir.net.ua/>.

F.V. Karpyuk
Uzhgorod National University, 88000
e-mail: viola.vv @ gmail.com

PRESENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECOTOURISM DEVELOPMENT IN THE TRANSCARPATHIAN REGION

The present article highlights the concept of ecotourism and its basic principles. The author analyzes its present state, determines the prospects for its development and the importance for the tourism industry in the region.

Key words: ecological tourism (ecotourism), rural tourism, adventure travel, economic efficiency, recreation potential, natural resources, anthropogenic pressure, natural areas, hiking trails, hiking, water tourism, cycling, cultural and historical heritage, ecoculture.

Карпюк Ф. В.
Ужгородский национальный университет, 88000
e-mail: viola.vv @ gmail.com

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассматривается сущность понятия экотуризма, освещаются его основные принципы. Автор анализирует современное состояние, определяет перспективы для его развития и значение для туристической отрасли края.

Ключевые слова: экологический туризм (экотуризм), сельский туризм, adventure travel, экономическая эффективность, рекреационным потенциалом, природные ресурсы, природно- заповедный фонд, туристические маршруты, пешеходный туризм, ивондний туризм, велотуризма, культурно - историческое наследие, экокультура.